

PRACA

Dodatek poświęcony artykułom w sprawach administracyjnych, ekonomicznych, prawnych i społecznych, oraz materyałom spraw tych dotyczącym.

TREŚĆ: Od wydawców „Pracy.” — Sprawa Ziemstwa w Komitetach Rolniczych.—Od redakcyi „Pracy.”

Przystępując do wydawnictwa „Pracy” słów kilka powiedzieć pragniemy na wstępie — w jakiej skupiliśmy się myśli i jakiemu służyć pragniemy zadaniu. Odpowiedzią niech będzie nazwa wydawnictwa. Podjąć chcemy pracę i pracy służyć, pracy poznawania potrzeb krajowych, rozpatrzenia warunków w których życie tak a nie inaczej się rozwija — rozwidnienia sobie dróg i wskazań ku lepszej przyszłości.

Żywimy głębokie przekonanie, że wyrobienie sądu jest najpierwszym warunkiem wszelkiego pożytecznego działania. Uczyć się tedy i przysposabiać musimy wszyscy. Czując najlepiej sami, ile potrzebujemy dołożyć pracy i rozważgi, by w służbie dobru publicznemu zdobyć umiejętnie stanu rzeczy rozpoznanie, potrzeb narodowych świadomość jasną i roztropną miarę środków, przychodzimy jako współpracownicy do sprawy ogólnej, przynosząc szczerą dobrą wolę, pocztą w żywym poczuciu naszego obowiązku.

Wydawcy „Pracy.”

SPRAWA ZIEMSTWA w Komitetach Rolniczych.

I.

1 (13) stycznia 1864 r. wydane zostało prawo o urządzeniu Ziemstwa — przelewające zarząd gospodarstwa miejscowego na organa społeczne, wybierane przez ludność z własnego łona. Zawiadywaniu ich powierzono:

1. Majątek i pobór opłat Ziemskich.
2. Gmachy publiczne i komunikacye, utrzymywane kosztem Ziemstwa.
3. Wyżywienie ludności.
4. Zakłady i środki dobroczynne; żebraetwo, starania o budowę cerkwi.
5. Wzajemne ubezpieczenia Ziemskie.
6. Zabiegi o miejscowy przemysł i handel.
7. Prawem zakreślony udział, zwłaszcza gospodarczy, w staraniach o oświatę i zdrowotność publiczną, oraz o więzienia.
8. Udział w tamowaniu epizootyi i zwalczaniu szkodników zwierzęcych.
9. Określone przez prawo zaspokajanie potrzeb rządowych w zakresie cywilnym i wojskowym. Udział w sprawach powinności pocztowej.
10. Powierzony Ziemstwom przez prawo rozkład podatków skarbowych.
11. Oznaczenie, rozkład, pobór i wydatkowanie miejscowych opłat Ziemstwa w granicach dotyczącej tego Ustawy.
12. Przedstawianie Władzom Wyższym, za pośrednictwem urzędów gubernialnych, wniosków co do miejscowych potrzeb gospodarczych. Dostarczanie rządowi wiadomości o gospodarstwie w Ziemstwach.
13. Wybory i uposażenia w Ziemstwach.
14. Sprawy, zalecone Ziemstwom przez Ustawy specjalne.

W najogólniejszych zarysach Ziemstwa dzielą się na powiatowe i gubernialne. Każde z nich posiada Ogólne Zebranie czyli Radę dysponującą (Sobranje), która odbywa corocznie zjazd terminowy. Poza obrębem tego zjazdu, z wyjątkiem posiedzeń nadzwyczajnych, Rada nie urzęduje.—Każda Rada posiada Zarząd wykonawczy przez nią, w r. 1864 z własnego łona, a w r. 1890 prócz tego jeszcze i z pośród innych Członków Zgromadzeń wyborczych powiatowych, wybrany „stałe urzędujący i płatny. Prócz tego do zarządzania majątkami i zakładami powołują się z ramienia Rady pełnomocnicy, a do specjalnych czynności — delegowani przez Zarząd oficjaliści.

Działając w tym zakresie, Ziemstwa w sferze spraw drogowych, służby zdrowia i szkolnictwa dokonały bardzo dużo, a w racjonalnem pojmowaniu istotnych potrzeb ludności i kulturalnego rozwoju państwa były na drodze dokonania dzieł nader doniosłych. Atoli stanęły temu na przeszkodzie okoliczności od Ziemstw niezależne.

Oto z postępem czasu władza administracyjna coraz zazdrośniej patrzyła na stosunkową niezależność Ziemstw, a prawo wydane 12 (24) czerwca r. 1890 „o urządzeniu Ziemstwa“ było dla jego samodzielności ciosem niezmiernie dotkliwym.

Zorganizowana przez Władzę Najwyższą w r. 1901 Rada Nadzwyczajna o potrzebach rolnictwa w rzędzie pytań, wystosowanych do Komitetów gubernialnych i powiatowych, sprawy Ziemstwa wcale nie dotknęła. Lecz Komitety Rolnicze, upoważnione do rozważania z własnej inicjatywy wszelkich pytań, jakie się im nastęrczą, wystąpiły z wyczerpującymi uwagami o urządzeniu i warunkach *tych* organów, którym prawo powierzyło sprawy dobrobytu i gospodarstwa miejscowego, to jest Ziemstw. Co większa, położenie dzisiejsze samorządu w Rosyi jest tak bolesną raną w jej organizmie społecznym, że w Komitetach Rolniczych sprawa Ziemstwa wysunęła się z szeregu innych i wystąpiła jaskrawo na plan pierwszy.

II.

Mianowicie Komitety Rolnicze gubernialne i powiatowe w Cesarstwie w liczbie 531, odpowiadając w r. 1902 na pytania Rady, Najwyżej powołanej do rozpoznania potrzeb rolnictwa, jednomyślnie prawie orzekły, że środki naprawy i polepszenia bytu i dobrobytu ludności rolniczej mogą być rozmaite, lecz droga do wprowadzenia ich w życie i wykonanie jest tylko jedna, a jest nią: Ziemstwo.

W dalszem rozwinięciu tej myśli Komitety utrzymują, że Ziemstwo, rządzące się Ustawą 12 (24) czerwca 1890 roku, byłoby dla tych celów niewystarczającym i nieodpowiednim, i że zachodzi nagła potrzeba powrotu do zasad Ziemstwa r. 1864.

Główne zarzuty, stawione przez Komitety Ustawie r. 1890, zwracają się przeciwko wprowadzonemu przez nią systemowi *wyborów*, protegującemu jawnie tylko klasę szlachecką, oraz przeciwko wygórowanej, poniekąd dyskrecjonalnej, *władzy restrykcyjnej*, nadanej względem Ziemstw gubernatorowi i ministrowi spraw wewnętrznych. Zdażają zaś prócz tego Komitety do rozszerzenia *zakresu* pracy Ziemstwa, oraz *zbliżenia* Ziemstwa z ludnością. Poruszono więc cztery główne postulaty: 1) *Wybory*, 2) *Samodzielność*, 3) *Zakres działania* i 4) *Małą jednostkę Ziemską*.

Porównywając system wyborczy, wskazany w dwu pomienionych Aktach prawodawczych, widzimy przedewszystkiem, że prawo bezpośredniego udziału w wyborach przysługuje tylko tym, co mają najmniej 25 lat. Według Ustawy r. 1864 do ziemiańskiego Zgromadzenia wyborczego należą obywatele, posiadający w powiecie minimum 200 dziesięcin ziemi dla gubernii centralnych i, z drobnym wyjątkiem, maximum 475 dziesięcin dla gubernii nadwożańskich. Do tegoż zgromadzenia należą właściciele innych nieruchomości w powiecie, oszacowanych przynajmniej w sumie 15000 rubli, oraz właściciele fabryk i zakładów handlowych i przemysłowych, położonych poza obreębem miast, o obrocie rocznym sięgającym przynajmniej 6000 rubli. Tu należą również pełnomocnicy właścicieli nieobecnych, lub mających 21 do 25 lat wieku, pełnomocnicy kobiet, opiekunowie małoletnich, przedstawiciele zakładów dobroczynnych i naukowych oraz stowarzyszeń i spółek przemysłowych, reprezentanci ziemi cerkiewnej, wreszcie wybrani na Zgromadzeniu publicznem zastępcy drobniejszych właścicieli ziemskich, posiadających przynajmniej $\frac{1}{20}$ część przestrzeni cenzusowej.

W zjazdach wyborczych miejskich uczestniczą kupcy, właściciele fabryk i zakładów, na gruncie miejskim położonych, o obrocie przynajmniej 6000 rubli, właściciele nieruchomości, oszacowanych w wysokości 500 do 3000 rb. odpowiednio do wielkości miasta, wreszcie rozmaici pełnomocnicy na podobieństwo kuryi ziemiańskiej, lecz bez zastępstwa właścicieli drobniejszych.

Co do wyborów włościańskich, to gmina (wołost') powołuje wyborców ze swego grona w stosunku $\frac{1}{3}$ ogólnej liczby swoich członków, i przynajmniej po jednym na każde zgromadzenie wioskowe. Rząd gubernialny zwołuje w kilku punktach powiatu Zjazdy włościan — wyborców dla dokonania wyboru Radnych do Ziemstwa.

Prawo określa dla każdego powiatu liczbę Radnych, jaką do Rady Ziemskiej powiatowej władna jest powołać każda kurya: ziemiańska, miejska i włościańska. Gdyby zaś na zjazd wyborczy kuryi zgłosiło się mniej wyborców, niż z niej przepisano Radnych, wówczas każdy przybyły zostaje Radnym bez wyborów. Z kuryi włościańskiej mogą być wybrani do Ziemstwa nie tylko włościanie, lecz i uczestnicy kuryi ziemiańskiej, oraz duchowni: proboszczowie i inni. Przez kuryę zaś miejską wybranym być może każdy członek kuryi ziemiańskiej, posiadający odpowiednią własność w mieście. Prawo wybieralności do Ziemstwa nie przysługuje miejscowemu gubernatorowi, wicegubernatorowi, członkom Rządu Gubernialnego, prokuratorom i urzędnikom policji miejscowej.

Radni wybrani przez każdą z trzech kuryi wyborczych tworzą Radę Ziemską Powiatową, której przewodniczy powiatowy marszałek szlachty. Każda z tych Rad z osobna wybiera oznaczoną przez prawo liczbę członków do Rady Gubernialnej, której przewodniczy gubernialny marszałek szlachty, jeśli Najjaśniejszy Pan nie uzna za stosowne wyznaczyć od siebie prezydującego. Rada Ziemska Gubernialna, zjeżdżając się normalnie raz na rok na narady dwudziestodniowe dla ogólnego zarządzania interesami, wybiera z grona Radnych: przewodniczącego i 2-ch do 6-ciu członków Zarządu Ziemskiego Gubernialnego do wykonywania rozporządzeń Rady i czuwania nad interesami. To samo zupełnie czyni każda z Rad Powiatowych, z tą jedynie różnicą, że sesya jej roczna trwa dziesięć dni a nie dwadzieścia. Członkowie Rad Ziemskich urzędują bezpłatnie, natomiast członkowie Zarządów Ziemskich pobierają płacę roczną.

Przechodząc do Ustawy r. 1890, mamy w niej ten sam co w ustawie r. 1864 cenzus wieku 25 lat; co się zaś tyczy cenzusu majątkowego w ziemi, ten nie został oznaczony podług całkowitej przestrzeni posiadanej, lecz podług przestrzeni opodatkowanej na rzecz Ziemstwa, w ogóle niżej oznaczonej, niż w Ustawie r. 1864-go. Nadto rozciągając przepis o uczestniczeniu w wyborach właścicieli nieruchomości o wartości 15000 rb. na nieruchomości miejskie, Ustawa r. 1890 zupełnie przemilcza o fabrykantach i kupcach. Należą też do wyborców umocowani drobnych właścicieli, posiadających przynajmniej $\frac{1}{10}$ przestrzeni cenzusowej lub też nieruchomość o wartości 1500 rubli na wsi czy w mieście. Liczba umocowanych ma wyrównywać liczbie reprezentowanych jednostek cenzusowych, a dla wyboru umocowanych zwołuje się umyślnie dwa zebrania przygotowawcze (zjazdy): w jednym uczestniczy sama szlachta, w drugim pozostali drobni właściciele. Jedni i drudzy bez prawa

udziału w zjeździe przez pełnomocnika. Wybieralnemi w tych oraz innych zebraniach wyborczych są jedynie osoby, mające prawo głosu na tem zebraniu. Nie biorą zaś udziału w zebraniach i zjazdach wyborczych: 1) gubernator, wicegubernator, prezes Izby Skarbowej, prokurator Sądu Okręgowego, 2) duchowieństwo i służba cerkiewna, 3) członkowie miejscowego urzędu prokuratorskiego, 4) urzędnicy policji danej gubernii, 5) włościanie należący do gromad wiejskich danego powiatu. Kobiety, podobnie jak według Ustawy z r. 1864, mogą uczestniczyć w Zebraniach wyborczych jedynie przez pełnomocników.

Dla dokonania wyborów do Rad Ziemskich tworzą się w każdym powiecie dwie kurye: jedna, pod przewodnictwem powiatowego marszałka, składa się z samej szlachty, druga zaś z pozostałych wyborców (nie włościan), a oprócz tego z przedstawicieli zakładów dobroczynnych, uczonych i naukowych, oraz towarzystw i spółek handlowych i przemysłowych. Tym sposobem wszyscy kupcy i fabrykanci, o ile nie są szlachtą, należą do drugiego zebrania wyborczego, a mając przeważającą większość, obsadzają miejsca Radnych, nie pozostawiając żadnej szansy wyborczej właścicielom ziemskim — z grona nieszlachty.

Wybory od gromad wiejskich odbywają się na Zebraniach gminnych (wołosnych). Każde z tych zebrań wybiera jednego kandydata, lecz, jeśli liczba gmin nie przewyższa liczby Radnych, to Komisya gubernialna do Spraw Ziemstwa, którą dla krótkości nazywać będę Komitetem Nadzorczym, i o której będę mówić niebawem, zarządza wybór z ludniejszych gmin po dwu kandydatów. Gubernator podług własnego uznania mianuje z pomiędzy odznaczonych przez wybór włościan tylu Radnych, ilu ich prawo wymaga, a pozostałym nadaje się charakter zastępców. Gdy dodamy jeszcze, że Ustawa r. 1890 zmniejszyła, i to znacznie, liczbę Radnych włościan, i że kuryi nieszlacheckiej mniej dano miejsc w Ziemstwach, niż ich miała dawna kurya miejska, a natomiast kuryi szlacheckiej dano więcej, niż ich miała dawna ziemiańska, to przekonamy się, że środek ciężkości ziemstw całkowicie przechylił się ku szlachcie, i że włościanie, tak przez sposób dokonywania wyborów, połączony z zamianowaniem przez władzę, jako też przez liczbę członków Ziemstwa, zostali na dalszy plan odsunięci. Obecnie w największej liczbie powiatów jeden Radny włościański wypada na 2-ch szlacheckich i jeden Radny nieszlachecki na 4-ch lub 6-ciu a nawet i więcej szlacheckich; zatem wszystko to ogromnie faworyzuje szlachtę, a włościanie czują się tem bardziej bezradni, że często Naczelnicy Ziemscy, sprawu-

jący nad nimi władzę, dysponują wyborami, — a mogą i kolegować w Ziemstwach.

Głos wszystkich Komitetów Rolniczych w Państwie wystąpił przeciw istniejącemu systemowi wyborów. Bezwarunkowej przewagi szlachty w Ziemstwach nikt, z małemi tylko wyjątkami, nie pochwała. Natomiast jedni żądają większego ustosunkowania pomiędzy liczbą Radnych a liczebnością każdej kuryi po szczególe, a inni znacznego powiększenia liczby przedstawicieli włościan. Dalsze żądania dotyczą bezpośredniego wybierania Radnych przez włościan i ułatwienia nieszlachcie dostępu do Ziemstw. Bardzo wymowne głosy żądają włączenia do pierwszej kuryi wszystkich właścicieli ziemskich (szlachty czy nieszlachty), którzy przeszli szkoły wyższe lub średnie. Inni żądają włączenia do tejże kuryi wszystkich, co skończyli szkoły wyższe, bez względu na to, czy należą do stanu szlacheckiego i czy posiadają cenzus majątkowy. Wreszcie Komitety żądają dyet dla Radnych niezamożnych. W ogóle żądania oscylują około powrotu do zasad r. 1864-go.

Drugą różnicę zasadniczą pomiędzy dwiema Ustawami o Ziemstwach stanowi poddanie Ziemstwa w r. 1890-m pod restrykcyjną władzę administracyi. Podług Ustawy roku 1864 gubernator, oraz minister spraw wewnętrznych mieli nadane już przez artykuł 9 prawo wstrzymać wykonanie każdej uchwały Ziemstw *sprzeczej* z prawem lub też z pożytkiem ogólnopañstwowym. Wszystkie uchwały Rad Ziemskich komunikują się niezwłocznie gubernatorowi, który opiniuje o nich na piśmie w terminie siedmiodniowym. Uchwały, niezaoponowane przez gubernatora w terminie przepisany, stają się prawomocne, z wyjątkiem tych, które prawo poddaje bezwzględnie pod zatwierdzenie gubernatora lub ministra (75). Co zaś do uchwał zaoponowanych, to Rada Ziemska po rozważeniu uczynionych zarzutów wydaje decyzję ostateczną, która wchodzi w wykonanie, o ile gubernator, uznając uchwałę za nielegalną, nie wstrzyma jej wykonania na odpowiedzialność własną. O takim kroku gubernator obowiązany jest zawiadomić Ziemstwo w terminie siedmiodniowym od daty otrzymania decyzji ostatecznej, oraz przedstawić sprawę do Senatu i zawiadomić o tem ministra (§ 93 — 96).

Sprawy, o których z mocy Ustawy ma decydować minister, przesyła mu gubernator. Minister zaś obowiązany jest udzielić opinii w terminie dwuniesięcznym od daty uchwały. W razie opozycyi ministra sprawę ponownie rozważa Rada Gubernialna, a gdyby i na tę ostateczną decyzję minister się nie zgodził, wówczas sprawa przechodzi do Senatu.

Słowem, podług Ustawy r. 1864 Ziemstwo wszystkie swoje uchwały przesyła gubernatorowi. Te, przeciwko którym gubernator lub minister założył protest w terminie przepisany, rozważają się w Ziemstwie powtórnie, a w razie niezgodzenia się władzy administracyjnej na ostateczną decyzję Ziemstwa, o słuszności sprawy decyduje Senat. Uchwały niezapozowane stają się prawnymi. Pomimo uchylenia terminowi odpowiedzi, nie mogą być wykonanymi uchwały, wymagające bezwzględnie zatwierdzenia gubernatora lub ministra.

- Do pierwszych należą uchwały w sprawach dotyczących: 1) wykonania kosztorysów i rokładów płatniczych, 2) podziału dróg ziemskich na gubernialne i powiatowe, 3) przemianowania dróg ziemskich powiatowych na polne, 4) zmiany kierunku dróg zależących od ziemstwa, 5) urządzenia wystaw produktów miejscowych, 6) zawieszania w urzędowaniu członków Zarządów Ziemskich.— Zatwierdzeniu zaś ministeryalnemu ulegają uchwały Ziemstwa dotyczące: 1) pożyczek, § 90. przenoszących dwuletnią sumę opłat Ziemstwa, 2) przemianowania dróg Ziemskich gubernialnych na polne, 3) myta na drogach, 4) wprowadzenia jarmarków dłuższych nad dni czternaście, tudzież przeniesienia lub zmiany terminu jarmarków istniejących, 5) przeniesienia przystani, 6) podziału majątków i zakładów, ochron i przytułków na gubernialne i powiatowe.
- § 92.

Przechodzimy teraz do prawa r. 1890. Według artykułu 5 gubernator ma nadzór nad tem, żeby działalność Ziemstwa była prawidłową i legalną. Już to samo stanowi zmianę doniosłą, gdyż podług ustawy r. 1864 gubernator miał tylko prawo wstrzymania wykonania uchwał prawu przeciwnych lub państwu szkodliwych. Granice więc jego kompetencji restrykcyjnej były nierównie ciaśniejsze, pozytywne, a przynajmniej ściślejsze.

Zaraz na wstępie Ustawa, dla rozstrzygnięcia o prawidłowości i legalności uchwał, powołała do życia osobny organ pod nazwą (Prisutstwija) gubernialnego urzędu do spraw Ziemstw i zarządów miejskich, który nazwiemy dla krótkości Komitetem Nadzorczym. W Komitecie tym urzędują stale czterej członkowie z ramienia administracji: gubernator, jako prezydujący, wicegubernator, prezes Izby Skarbowej i prokurator Sądu Okręgowego; z ramienia zaś organów samorządu również czterej członkowie: gubernialny marszałek szlachty, prezes Zarządu Ziemskiego Gubernialnego, prezydent miasta gubernialnego i delegowany przez Gubernialną Radę Ziemską jeden z członków tejże Rady lub Gubernialnego Zarządu Ziemskiego, zatwierdzony przez ministra.

Lecz, jeśli sprawa dotyczy jakiegokolwiek władzy rządowej, nie mającej przedstawiciela w Komitecie, to na sesyę wzywany

bywa z prawem głosu naczelnik miejscowego zarządu władzy rzeczonyj, a w pewnych wypadkach osoba wskazana przez ministra. W sprawach, dotyczących rachunków ze skarbem, oraz kosztorysów i rozkładów płatniczych winien być zaproszony z *prawem głosu* zarządzający miejscową Izbą Kontrolną. Prócz tego wolno gubernatorowi zapraszać na posiedzenie osoby, nie należące do Komitetu. Tym sposobem w Komitecie Nadzorczym administracya ma zapewnioną stanowczą przewagę głosów. Gdyby pomimo wszystko gubernator nie uznał za możliwe zatwierdzić uchwały Komitetu, wówczas wstrzymuje jej wykonanie i przedstawia ją niezwłocznie ministrowi, który albo nakazuje gubernatorowi wykonanie uchwały albo zwraca się do Senatu o jej uchylenie.

Ziemiaństwa obowiązane są przedstawiać gubernatorowi wszystkie uchwały Rad Ziemskich wraz z anneksami. Drukować je można tylko z upoważnienia gubernatora (80). Uchwały co do szeregu spraw poddanych podług ścisłych wskazówek Ustawy zatwierdzeniu gubernatora lub ministra, nie mogą być wprowadzone w wykonanie bez wyraźnego zatwierdzenia władz rzeczonych. Oprócz spraw, wymagających podług Ustawy r. 1864-go bezwzględneho zatwierdzenia gubernatora, poddano jeszcze pod jego zatwierdzenie:

- § 81. takse na szkody w polach i lasach, oraz płacę flisaków w braku umowy z szyprami. Pod zatwierdzenie ministra w porównaniu z ustawą r. 1864 przybyły sprawy: 1) o zamianie powinności naturalnych na pieniężne, 2) o zaprowadzeniu powinności naturalnych i pieniężnych dla wytepienia szkodliwych owadów i zwierząt, 3) o urządzaniu przystani na rzekach i jeziorach, 4) o pożyczkach, z wyjątkiem zaciągniętych z własnych specjalnych funduszków ziemiaństwa.
- § 83.

Gdyby gubernator nie zatwierdził której z uchwał Ziemiaństwa, podlegających bezwzględnemu jego zatwierdzeniu, to ją oddaje do rozważania Komitetowi Nadzorczemu. W razie gdyby Komitet zgodził się z odmownem zdaniem gubernatora, uchwała Ziemiaństwa uważa się za niebyłą, o czem zawiadamia się Ziemiaństwo. Jeśli zaś większość Komitetu oświadczy się przeciwko zdaniu gubernatora, to sprawa przedstawia się ministrowi, który postępuje z nią w ten sam sposób, jak ze sprawami, oddanemi przez Ustawę pod bezwarunkowe jego zatwierdzenie, a przychodzącemi do niego również z opinią Komitetu Nadzorczego. Gdyby minister nie uważał za właściwe zatwierdzić uchwały Ziemiaństwa, to zawiadamia je o tem z przytoczeniem motywów odmowy, i uchwała uważa się za niebyłą. Tyle co do uchwał Ziemiaństwa, podlegających bezwarunkowemu zatwierdzeniu gubernatora lub ministra. Inne uchwały Ziemiaństwa wprowadzają się w wykonanie, jeśli guber-

inator w przeciągu dwu tygodni od daty otrzymania uchwały nie wstrzyma wykonania którejkolwiek z nich dla jednego z powodów następujących:

- 1-e, że uchwała jest niezgodna z prawem, albo też powzięta została z pogwałceniem zakresu działalności i władzy, albo porządku postępowania obowiązującego dla Instytucji Ziemijskich; i
- 2-e, że uchwała nie odpowiada (nie sOOTwIeStwujEj) korzyściom i potrzebom ogólnopaiństwowyM albo wyraźnie szkodzi interesom ludności miejscowej.

Uchwała, której wykonanie wstrzymane zostaje przez gubernatora z przyczyn, wskazanych pod tytułem pierwszym, przekazana zostaje w terminie miesięcznym pod rozpoznanie Komitetu Nadzorczego. Decyzja większości tegoż Komitetu zgodna z opinią gubernatora *wchodzi w wykonanie*, lecz, jeśli nie jest z nią zgodna, wówczas sprawa idzie do ministra a ztamtąd do Senatu.

Wszakże Radzie Ziemijskiej wolno zaskarżyć do Senatu decyzję Komitetu Nadzorczego, odmawiającą zatwierdzenia uchwały Ziemstwa dla powodów, objętych tytułem o niezgodności z prawem. Skarga taka przesyła się na ręce gubernatora, który przedstawia ją ministrowi, ten zaś w terminie *trzymiesięcznym* poddaje ją pod decyzję Senatu.

Ponieważ uchwała co do założenia apelacji musi zapaść na zebraniu Rady Ziemijskiej, odbywającym się tylko raz na rok, przeto łatwo obliczyć, że sprawa niezatwierdzona przez ministra toczyć się będzie przez całe lata.

Uchwały Powiatowej Rady Ziemijskiej, których gubernator nie zatwierdza z powodu, że nie odpowiadają korzyściom i potrzebom państwowym lub jawnie szkodzą interesom ludności, gubernator przesyła Gubernialnej Radzie Ziemijskiej. W razie zgodzenia się gubernatora na uchwałę Rady Gubernialnej Ziemijskiej, uchwała ta wchodzi w wykonanie. Jeśli zaś gubernator nie zgodzi się na uchwałę Rady Gubernialnej, powziętą bądź w sprawie nadesłanej przez Radę Powiatową, bądź przez nią samą rozpoznanej, i uzna ją za nieodpowiednią korzyściom i potrzebom państwowym, sprawa przechodzi do Komitetu Nadzorczego i wraz z jego opinią przedstawia się ministrowi spraw wewnętrznych. Minister albo upoważnia do wykonania uchwały Ziemstwa, albo występuje wyżej z żądaniem uchylenia tej uchwały, o czem zawiadamia gubernatora w terminie trzymiesięcznym od daty otrzymania uchwały Gubernialnej Rady Ziemijskiej. Gdyby w skutek uchylenia uchwały Ziemstwa zachodziła potrzeba wyższego opodatkowania lud-

ności na rzecz Ziemstwa, niż to przez uchwałę Rady Ziemskiej było postanowione, wówczas minister przedstawia uchwałę zaopiniowaną Radzie Państwa; we wszystkich zaś innych wypadkach — Komitetowi Ministrów.

Wypada z tego, że decyzja w wypadkach niezgodności uchwały z prawem podlega w najwyższej instancji Senatowi, czyli — władzy sądowej, a w razie niezgodności uchwały z interesami państwa — władzy prawodawczej.

Już samo wysłuchanie tych niezliczonych komplikacji jest niezmiernie nużącym. Obok istnienia Komisji gubernialnej do Spraw Ziemstwa czyli Komitetu Nadzorczego, złożonego przeważnie z biurokratów, rzecz można, iż cała ta przewlekła procedura stworzona jest na to, aby uchwała Ziemstwa nie zatwierdzona przez gubernatora mogła być uważana za pogrzebaną.

Lecz samo prawo opozycji nie wyczerpuje stosunku gubernatora do Ziemstwa, gdyż obie Ustawy nadają mu względem urzędzeń Ziemskich nie tylko negatywne, ale i pozytywne prawa. Chcąc mieć porównanie Ustaw, winniśmy poznać różnice; a jeśli samo ich wysłuchanie będzie nużącym, da nam to przedsmak uciążliwości, jakich doznają Ziemstwa.

Podług Ustawy r. 1864:

- § 9. Określa stosunek gubernatora i ministra.
  - § 10. Jeżeli Ziemstwo zaniedba zarządzenia powinności przez prawo wskazanych, a przypomnienie gubernatora skutku nie odniesie, wydaje on z upoważnienia ministra stosowne rozporządzenia, których koszt wykonania obciąża Ziemstwo.
  - § 31. W każdym powiecie rząd gubernialny wyznacza kilka zebrań wyborczych dla włościan.
  - § 38. Termin dokonywania wyborów od trzechlecia do trzechlecia wyznacza minister spraw wewnętrznych.
  - § 45. Na odbycie połączonego zebrania Powiatowej Rady Ziemskiej z Miejską, udziela pozwolenia w Petersburgu i Moskwie — gubernator, w Odesie — generałgubernator.
  - § 48. Wybranego przez Radę Ziemską powiatowego prezesa Zarządu Ziemskiego, zatwierdza gubernator.
  - § 56. Prezesa Zarządu Gubernialnego, zatwierdza minister.
- Za pośrednictwem gubernatora, Ziemstwa podają wnioski następujące:
- § 62. IV O przemianowanie dróg ziemskich na państwowe.
  - § 64. VI O przyjęcie burt holowniczych na koszt skarbu.

- § 68. p. 11 O zakładanie banków, oraz o przechodzące kompetencję Ziemstw: poparcie handlu, rolnictwa i przemysłu.
- § 78. Przedłużenie posiedzeń dorocznych Rady Gubernialnej wyjednywa się u ministra, Rad Powiatowych u gubernatora.
- § 79. Minister Spraw Wewnętrznych może wyznaczyć posiedzenie Nadzwyczajne Rady Gubernialnej, gubernator także posiedzenia Rady Powiatowej.
- § 80. Gubernator upoważnia Zarządy Ziemskie do wydawania zarządzeń co do terminowego zwoływania i otwierania Rad Ziemskich.
- § 81. Zjazd Rady Gubernialnej otwiera i zamyka gubernator.
- § 90. Obejmuje przytoczone powyżej sprawy podległe zatwierdzeniu gubernatora.
- § 91. Wskazuje punkta które sprawdza gubernator w kosztorysach i rozkładach Ziemskich.
- § 93. |
 § 94. | Osnowa tych artykułów wyluszczonej została poprzednio
 § 95. | i dotyczy opozycyi gubernatora.
 § 96. |
 § 97. |

Ogółem 21 artykułów z ogólnej liczby 120 ściąga się do styczności gubernatora z Ziemstwem. Stosowanie się do tych przepisów nie było dla Ziemstwa zbyt uciążliwem i prawdopodobnie rzadko wywoływało zatargi.

Przystępuję teraz do wskazania odpowiednich przepisów Ustawy roku 1890-go.

- § 5. Gubernator czuwa nad prawidłowością i prawnością działań organów ziemskich.
- § 8. |
 § 9. | Urządzenie Komitetu Nadzorcze go wyżej wyluszczone.
 § 10. |
 § 11. |
 § 12. |
- § 29. Termin zebrań wyborczych powiatowych wyznacza się przez Gubernatora w miesiące powiatowem. Gubernator może upoważnić do zjazdu i w innym miejscu.
- § 30. Zebranie wyborcze dla mieszlachty może być podzielone na oddziały z zezwolenia gubernatora. Prezydujących w oddziałach po za obrębem miast powiatowych mianuje gubernator z pośród wyborców. Gubernator określa liczbę Radnych, mogących być wybranymi przez każdy z tych Oddziałów.
- § 31. Zupelnie to samo gdy chodzi o wybór pełnomocników drobnych właścicieli, szlachty i mieszlachty.

- § 32. W guberniach północno-uralskich prezydują na Zebraniach wyborczych osoby, mianowane przez gubernatora.
- § 34. Najdogodniejszy sposób ogłoszenia listy wyborców wskazuje gubernator.
- § 35. Listę wyborców, sprostowaną na zasadzie złożonych żądań, Zarząd Ziemstwa przedstawia gubernatorowi wraz z żądaniami nieuwzględnionemi.
- § 36. Niezadowoleni z decyzji Powiatowego Zarządu Ziemskiego co do wpisania do listy wyborczej mogą znosić skargi do gubernatora, który wraz z własnymi co do tejże listy uwagami składa zażalenie osób interesowanych do uznania Komitetu Nadzorczego.
- § 46. Lista wybranych Radnych i ich zastępców przedstawia się gubernatorowi.
- § 47. Gubernator, dostrzegłszy nieprawidłowości w wyborach lub otrzymawszy skargę w tym względzie, rozpoznanie jej nakazuje Komitetowi Nadzorczemu.
- § 48. Komitet Nadzorczy ma prawo unieważnić wybory i zarządzić nowe.
- § 49. Jeżeli Komitet Nadzorczy unieważni wybór kilku Radnych, to wówczas zaleca powołanie na ich miejsce zastępców, a gdyby po takim uzupełnieniu wybrana liczba Radnych nie osiągała $\frac{2}{3}$ ilości przepisanej, to Komitet Nadzorczy zarządza wybory dodatkowe.
- § 50. Jeżeli na pierwszych wyborach nie doszło do wyboru $\frac{2}{3}$ przepisanej liczby Radnych, to gubernator zarządza zwołanie nowego zebrania dla wyboru brakujących Radnych.
- § 51. Gubernator oznacza kolej, w jakiej kandydaci na Radnych kuryi włościańskiej mają obejmować zastępstwo.
- § 52. Ostateczna lista wybranych Radnych powiatowych układa się i ogłasza z polecenia gubernatora.
- § 53. Jeśli nawet po dokonaniu wyborów uzupełniających liczba wybranych nie osiągnie $\frac{2}{3}$ liczby prawem przepisanej, to minister albo przedłuży na 3 lata urzędowanie Radnych z poprzedniego trzylecia, albo też mianuje na takiż termin prezydującego i członków Powiatowego Zarządu Ziemskiego.
- § 63. Rada Gubernialna obowiązana jest rozważyć sprawę zainicjowaną przez gubernatora.
- § 65. Rozporządzenia, dotyczące terminowego zwołania Rad Ziemskich, wydają Zarządy Ziemskie z upoważnienia gubernatora.
- § 66. Minister spraw wewnętrznych ma prawo zezwolić na odroczenie prawnego terminu zebrania Rad Ziemskich.
- § 67. Czas trwania dorocznego zebrania Rady Ziemskiej może być przedłużony przez gubernatora.
- § 68. Do Nadzwyczajnych zjazdów upoważnia Rada Gubernialna i Powiatowe — minister, a wypadkach szczególnej wagi, w czasie klęsk

- publicznych lub okoliczności wojennych— gubernator, ściśle przepisując przytem przedmiot obrad.
- § 69. Posiedzenie doroczne Rady Gubernialnej otwiera i zamyka osobiście gubernator.
- § 71. Rady Ziemskie przystępują do rozważania spraw (między innymi) i z inicjatywy gubernatora.
Żądania i oświadczenia władzy i urzędników państwowych oraz instytucji stanowych i społecznych oddają do załatwienia Radzie Ziemskiej albo gubernator, albo Zarząd Ziemski.
- § 79. Do odbycia połączonego zebrania Rady Powiatowej z Miejską upoważnia w Petersburgu i Odesie—gubernator w porozumieniu z naczelnikiem miasta, w Moskwie — jenerałgubernator, w innych miastach—gubernator.
- § 80. Uchwały Rad Ziemskich i połączonych przedstawiają się wraz z aneksami gubernatorowi i on ma prawo upoważnić do ich drukowania.
- § 81. Przytacza uchwały, podlegające zatwierdzeniu gubernatora, powyżej w tekście wyłączone.
- § 83. Przytacza uchwały podlegające zatwierdzeniu ministra wyłączone już powyżej.
- § 84.)
§ 85.)
§ 86.)
§ 87.)
§ 88.)
§ 89.)
§ 90.)
§ 91.)
§ 92.)
§ 93.)
§ 94.)
- Osnowa tych artykułów wyłączona została poprzednio i dotyczy opozycji gubernatora i ministra.
- § 95. Gdyby sesja Rady nie doszła do skutku z powodu niewystarczającej liczby członków, to zwołuje się powtórna, a gdyby i wówczas brakło członków, referaty zarządu, które miały być rozważane przez Radę, przedstawiają się gubernatorowi, który zarządza wykonanie tych, na które się zgadza, a z pozostałymi postępuje w porządku opozycyjnym (§§ 84—94).
- § 96. Zarządy Ziemskie Gubernialne i Powiatowe mogą mieć, z woli Rady, oprócz prezydującego po 2 do 4-ch członków. Do 6 może dojść tylko w Zarządzie Gubernialnym i to z upoważnienia ministra.
- Uwaga.* Według §§ 46 i 56 Ustawy r. 1864 zwiększenie liczby członków do 6-ciu nie tylko w Zarządzie Ziemskim Gubernialnym, ale i Powiatowym zależało jedynie od uznania Rad Ziemskich.

- § 97. Zarządy Ziemskie zwołują Radę z zezwolenia gubernatora i prowadzą księgi poborowe podług wzorów, przepisanych przez ministra spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem skarbu.
- § 98. Zarządy Ziemskie Powiatowe układają plany zabudowania siół. Plany te zatwierdza gubernator. Gdyby pomiędzy Zarządem a Naczelnikiem Ziemskim wywiązała się różnica zdań, to gubernator oddaje sprawę do przedwstępnej decyzji Komitetu Nadzorczego.
- § 99. Jeżeli okoliczności są tak naglące, że nie pozwalają czekać na sesję nadzwyczajną Rady, to Zarząd, z polecenia gubernatora wydaje rozporządzenia przygotowawcze i zawiadamia o nich Radę Ziemską.
- § 100. Gdyby prezes Zarządu Ziemskiego uważał, że uchwała większości sprzeciwia się prawu, lub też nie zgadza się z postanowieniem Rady Ziemskiej, to może wstrzymać wykonanie uchwały i przedstawić sprawę gubernatorowi, który oddaje ją do rozstrzygnięcia Komitetowi Nadzorcemu.
- § 103. Gubernator ma prawo dokonywać rewizji Zarządów Ziemskich, oraz innych organów wykonawczych Samorządu. Dopatrzwszy się przy rewizji nieprawidłowości działań albo dowiedziawszy się o nich z komunikatów i doniesień organów rządowych, stanowych lub społecznych, gubernator nakazuje Zarządowi przywrócenie porządku pogwałconego. Gdyby Zarząd zaproponował przeciw temu, gubernator oddaje sprawę do decyzji Komitetu Nadzorczego, którego uchwała jest obowiązującą i może być jedynie zaskarżoną do Senatu.
- § 104. Wnioski Gubernialnych Rad Ziemskich w przedmiocie miejscowych potrzeb i korzyści przedstawiają się gubernatorowi, który wraz ze swoją opinią przesyła je właściwemu ministrowi.
- § 110. Do wydania uchwał publicznych, obowiązujących w granicach prawa nadanego Ziemstwu, może dać inicjatywę między innymi — gubernator.
- § 111. Uchwały publiczne Ziemstwa, na które nie zgadza się gubernator, przesyłają się przez niego ministrowi.
- § 118. Osoby wybrane na prezydujących Zarządów Gubernialnych zatwierdza na tym urzędzie minister. Prezydujących zaś w Zarządach Ziemskich Powiatowych, oraz członków Zarządów Gubernialnych i Powiatowych — gubernator.
- § 119. Gdyby minister lub gubernator nie zatwierdzili prezydującego i członków Zarządu Ziemskiego, oraz gdyby wybory ich nie doszły do skutku, gubernator zarządza nowe wybory, od których osoby niezatwierdzone winny być wyłączone. Gdyby powtórne wybory spełzły bezskutecznie lub wybrane osoby znówu nie zostały zatwierdzone, to minister powołuje na miejsca wakujące — osoby mianowane przez siebie na cały okres wyborczy. To znaczy, że dość nie zatwierdzić wyboru, aby pozyskać prawo powołania bez wyboru.

Ponieważ do Zarządu należeć może nie tylko Radny, ale każdy członek Zgromadzenia *wyborczego*, przeto Zarząd Ziemski może być mianowanym zupełnie wbrew balotowaniu. Czy to zdarzało się istotnie, nie jest mi wiadomem.

- § 120. Na wypadek choroby lub nieobecności prezydującego w Zarządzie Ziemskim zastępcę jego w Zarządzie Gubernialnym mianuje — minister, w Powiatowym — gubernator.
- § 121. W ostatnim roku urzędowania Zarządu w razie braku członków Zarządu i kandydatów mianuje ich gubernator.
- § 124. Po przesłużeniu przez członka Zarządu trzech trzechleci, gubernator mocen jest przedstawić tych, co niemają praw służby rządowej, do awansu na pierwszy stopień urzędniczy.
- § 125. Urlopy po za granicę gubernii prezesowi i członkom Zarządów Ziemskich wydaje gubernator.
- § 126. Pensye osobom, wprowadzonym z mocy prawa przez ministra i gubernatora do Zarządów Ziemskich, oznacza Komitet Nadzorczy, lecz wysokość tych pensyi nie powinna przenosić przeciętnego w danej gubernii uposażenia tych stanowisk.
- § 128. Skargi prywatne o pogwałcenie praw przez uchwały Ziemstwa, nie wprowadzone jeszcze w wykonanie, zanoszą się do gubernatora. Te z ich liczby, które należą do kompetencyi ministra, przesyła mu gubernator, pozostałe zaś oddaje do załatwienia Komitetowi Nadzorcemu.
- § 129. Skargi na Zarząd Ziemski podają się do gubernatora lub do Rady Ziemskiej.
- § 130. Jeżeli gubernator uzna słuszność skargi, to zaleca właściwemu Zarządowi Ziemskiemu uczynić zadość żądaniu osoby, która skargę zaniosiła. Gdyby Zarząd na to się nie zgodził, sprawa opiera się o ministra a następnie o Senat.
- § 131. Osoby, towarzystwa i instytucye, których interesy ucierpiały z powodu uchwały Komitetu Nadzorczego, mają prawo zaskarżyć ją w terminie trzymiesięcznym do gubernatora, z kąd idą do ministra, a stamtąd do Senatu.
- § 133. Sprawy o odpowiedzialność prezesów i członków Zarządów Ziemskich wytaczają się albo z mocy uchwał Rad Ziemskich, albo z zarządzenia gubernatora i po zasięgnięciu od oskarżonych przedwstępnych wyjaśnień oddają się przez gubernatora do rozpoznania Komitetowi Nadzorcemu, w którym prokuratora zastępuje prezes Sądu Okręgowego.
- § 135. Na członków Powiatowych Zarządów Ziemskich kary dyscyplinarne, wymówki i nagany wymierza Komitet Nadzorczy; co zaś do kar dyscyplinarnych na prezesów Zarządów Ziemskich i członków Zarządu Gubernialnego, oraz co do dymisyonowania członków

Zarządu Powiatowego Komitet czyni przedstawienia do Rady Ministra, której decyzje podlegają zatwierdzeniu ministra.

- § 136. Stawienie przed sądem prezesów i członków Zarządów Ziemskich zależy od Komitetu Nadzorczego i od Rady Ministra z zatwierdzeniem ministeryalnem w ten sam sposób, jak w sprawie wymierzania kar dyscyplinarnych.
- § 137. Osoby prywatne, zawiadujące poszczególnymi gałęziami gospodarstwa Ziemskiego, członkowie Rady, należący do składu różnych delegacyi, i kuratorowie miejscowi podlegają odpowiedzialności karnej narówni z członkami odpowiednich Zarządów Ziemskich.
- § 138. Sprawy przeciwko podwładnym Ziemstwu umocowanym i oficyalistom wytaczają się z polecenia gubernatora lub też Rad i Zarządów Ziemskich. Osoby te stawiane są przed sądem przez Komitet Nadzoreczy i odpowiadają narówni z urzędnikami rządowemi.

O ile w Ustawie r. 1864 dopatrzyliśmy się umiarkowania z tego względu, że zaledwie 21 artykułów z ogólnej liczby 120 mówią o gubernatorze lub ministrze, to w Ustawie r. 1890 aż 70 artykułów z ogólnej liczby 138-miu poświęconych zostało stosunkowi gubernatora do Ziemstwa. Natomiast do Ustawy r. 1890 nie wprowadzono wcale następujących artykułów r. 1864:

4. Że wykonanie spraw powierzonych Ziemstwu należy do niego.
6. Że prawo poręcza instytucjom Ziemskim samodzielność w granicach prawa.
8. Że za przekroczenie władzy lub działania sprzeczne z prawem Ziemstwa odpowiadają podług prawa.
10. Ze, jeżeli Ziemstwo zaniedba wykonania usług społecznych (powinności), to dopełni tego administracya na koszt Ziemstwa.
11. Że Ziemstwu służy prawo zaskarżenia zarządzeń administracyi do I-go Departamentu Senatu (Vide § 103—1890 r.).

Artykuły 4 - 6 - 8 - 11 dają Ziemstwu rękojmię samoistości. W roku 1890 rękojnia ta odjętą im została.

Jeżeli zważymy, że po za mającemi oparcie o gubernatora większość pozostałych artykułów r. 1890 dotyczy wyborów i obowiązków jest dla biegu interesów, to dojdziemy do przekonania, iż styczność gubernatora z Ziemstwem jest dziś nieustająca.

Jest to stan walki ciągłej — czasem lekkiej, podjazdowej, czasem — gwałtownej, zawsze jątrzącej i wzbudzającej stan ciągłego niepokoju.

Ażebymy dać bodaj przybliżone pojęcie o arbitralności biurokracyjnej, powtórzę słów kilka z dwumiesięcznika „Narodnoje Choziajstwo“: „Dowiadujemy się z uchwały Czerepowickiej Rady Powiatowej, że marszałkowie szlachty otrzymali rozporządzenie

ministra spraw wewnętrznych, zabraniające zgromadzeniom Ziemskim rozważania pytań, dotyczących potrzeb przemysłu rolnego a należących do zakresu zadań Nadzwyczajnej Rady Rolniczej.

Minister znalazł powolne spełnienie swoich żądań, gdyż działacze Ziemscy, zniewoleni przez mundsztuk administracyjny, od roku do roku coraz mocniej ściągany, poddali się w ostatnich latach dyscyplinie bez zastrzeżeń.“

Zdanie to potwierdza fakt następujący:

Do Samarskiej Rady Ziemskiej Gubernialnej Zarząd Ziemski wystąpił z wnioskiem, by do Rady nadzwyczajnej zaproszeni zostali przedstawiciele Ziemstwa. Po odczytaniu wniosku prezes Zebrania (zapewne marszałek szlachty) oświadczył, że nie widzi możliwości dopuszczenia do obrad nad wnioskiem, który uważa: za *nietaktowny, niewczesny, nielogiczny* a nawet *niepożądany!!*

Gubernatorowie bardzo rozmaicie zapatrują się na stanowisko Ziemstwa. Czasem przypisują sobie prawa nadzwyczajne. Tak np. jedno z Ziemstw postanowiło oddalić będących w jego służbie lekarzy. Zgola nieoczekiwanie gubernator założył przeciwko temu protest, wychodzący z zasady, że lekarz praktykujący w Ziemstwie, nabywa tem samem praw służby rządowej. Stąd gubernator wywodzi, że bez zezwolenia ministryum spraw wewnętrznych Ziemstwo oddalać lekarza nie władne.

Gdy zważymy że podług Ustawy r. 1864 Ziemstwo było — (poza obrębem włościan) bezstanowe, a dzisiejsze jest najzupełniej stanowem z bezwarunkową przewagą szlachty — (60% z ogółu członków), ¹⁾ zwłaszcza wobec włościan, którym zupełnie obcą jest samodzielność, to przekonany się o fakcie, że w myśl tego prawa samorząd pozostawiono istotnie samej tylko szlachcie, wystawiając ją na ciągłą walkę z biurokracją, której przekorności, niesprawiedliwości i brutalności szlachta osiadła po raz pierwszy zapewne tak dokładnie doświadczyła na własnych karkach.

Nie zawadzi zastanowić się nad tem, że po wyłączeniu szlachty, zamieszkałej gdzieś daleko, na urzędach cywilnych lub wojsko-

¹⁾ Prawna liczba członków Ziemstw Powiatowych w guberniach:

	w gub. Kurskiej	w gub. Woroneskiej.
Szlachty	286	215
Nieszlachty	49	44
Włościan	143	108
Razem.	478	367
Z ogółu członków: Szlachty	60%	58%

wych, albo podróŜującej i nieobecnej, wcale nie łatwo znaleźć na miejscu w gubernii 500 szlachty, odpowiadającej wymaganiom cenzusu, zwłaszcza wobec zaniku Ziemstw. Jesteśmy zatem uprawnieni do wniosku, że Ustawa Ziemiska r. 1890 zapoczątkowała chroniczny stan wojenny pomiędzy ogółem szlachty osiadłej a biurokracją miejscową i zaszczepiła w sercach szlachty palącą chęć wydobycia się na wolność z Źelaznych szponów, nienasyconych władzy. A więc tam, gdzie chciano zasiać wdzieczność, zdobyto nienawiść. Rzadki to przykład niestychanego zaślepienia i szalonego bankructwa polityki wewnętrznej.

Komitety Rolnicze kładą nacisk na to, iż dawniej gubernator protestował przeciwko uchwałom Ziemstwa, z powodu, że *sprzeciwiają* się prawu lub ogólnym korzyściom państwa (Art. 9), czego trzeba było dowieść, natomiast zaś obecnie wolno mu protestować z powodu, że Uchwała *nie odpowiada* ogólnym korzyściom i potrzebom, co daje się pokryć frazeologią (Art. 87). Różnica pomiędzy dwoma temi wyrażeniami jest taka sama, jak pomiędzy dwoma pojęciami: *ścisle* i *luźne*. To ostatnie otwiera drogę wszelkiej samowoli. Dla tego też Komitety opierają chęć wyzwolenia się z pod przewagi administracji na wniosku o powrocie do zasad 1864 roku.

Lecz niedość tego. Oto przed niedawnym czasem odjęto Ziemstwu sprawę alimentacyjne i weterynaryjne, a to z mocy nowych w tych materyach Ustaw, wydanych 12 (24) czerwca 1900 i 1902 roku, na skutek zaś przedstawień b. ministra spraw wewnętrznych Plewego Ziemstwa pozbawione zostały prawa prowadzenia statystyki tak potrzebnej państwu, dźwigającemu się z zacofania ku postępowi. Zakaz ten był następstwem rosnących wciąż w sferach biurokratycznych podejrzeń, że siły użyte przez Ziemstwa do gromadzenia danych statystycznych prowadzą agitację polityczną.

Jak dalece Ustawy powyższe i zakazy, wyzuwające Ziemstwo z praw najistotniejszych, są nieobmyślane i niepraktyczne, przekonywa najlepiej Ustawa Weterynaryjna. Charakterystycznym jest, że wszystkimi kosztami obarcza ona Ziemstwa, a całkowite wykonanie przekazuje administracji. Rządząc się wykazem czynności weterynaryjnych, jakie miało do spełnienia Ziemstwo Wiackie, w czasie od 1 września 1902 do 1 września 1903 r., t. j. przed wydaniem Ustawy Weterynaryjnej, — okazuje się, że w powiecie Sarapulskim trzeba byłoby, stosując się do nowej Ustawy, zwołać w jednym roku komisję weterynaryjną 336 razy. Weterynarze ziemscy gubernialni mieliby do spisania 1079 protokołów i do wysłania przeszło 4000 zawiadomień o punktach zagrożonych, nie li-

cząc innych korespondencyi, zarządy zaś powiatowe miałyby do wysłania przeszło 12 tysięcy zawiadomień jedynie o komisjach weterynaryjnych. We wszystkim ulegać i spełniać polecenia administracyi, a za wszystko zapłacić—oto stanowisko, pozostawione Ziemstwu w tej sprawie.

Lecz i tego niedość jeszcze. W dniu 12 (25) czerwca 1900 roku wydano Ustawę o granicach opodatkowania, czyli o nieprzekraczaniu pewnej wysokości opłat, wymaganych od ludności na rzecz Ziemstwa. Za podstawę przyjęto cyfry zupełnie przypadkowe z roku 1900. Jedne Ziemstwa mają przeto możliwość ściągania opłat ponad potrzebę, kiedy inne będą wciąż cierpiały na brak funduszków odpowiednio do tego, jakim był budżet na r. 1900. Według Ustawy budżet ówczesny wolno Ziemstwu przekroczyć tylko o 3%, co częstokroć nie wystarcza, a Ziemstwo, zmuszone w takim razie żądać zasiłku od ministerjum, spotyka się zazwyczaj z odmową.

Niektóre znów Ziemstwa znajdują się w położeniu, uprawniającem według Ustawy o granicach opodatkowania do zasiłków, ale nie korzystają z przysługującego sobie prawa, by nie sankcjonować nienawistnej sobie Ustawy. Stanowczo rzecz można, że Ustawa ta obraca wniwecz najlepsze zamiary Ziemstw.

Rzecz szczególna, że wszystkie prawa, kępujące samorząd, noszą datę 12 (24) czerwca na podobieństwo swego prarodzica, t. j. Ustawy Ziemskiej r. 1890, jak gdyby dla dobitniejszego zaznaczenia, że są poczęte w tym samym duchu biurokratycznym — dla samorządu wrogim. — Odbija się w tem chęć jawna rozkoszowania się własnem dziełem, a że tam uderzało się przytem w otwartą ranę, o to biurokracya nie pytała wcale.

Dowiaduję się nadto z prasy peryodycznej, że w r. 1903 ministerjum spraw wewnętrznych prowadziło badania nad projektem Ustawy o służbie zdrowia, mocą której czynność ta miała zostać odjętą Ziemstvom. Do narad nad nią przedstawiciele Ziemstwa wcale nie wzywano. Czy wykończoną została ta Ustawa i co się z nią stało, tego mi niewiadomo. — Przedewszystkiem winniśmy przeto poznać Ustawy powyżej wzmiankowane i wywiedzieć się o pozostałych, aby z nich o dzisiejszem położeniu Ziemstw wyciągnąć dokładne wnioski.

Lecz i to, co dotąd powiedziane, wystarcza, aby usprawiedliwić dążenie Komitetów Rolniczych do rozszerzenia zakresu zajęć Ziemstw, skrepowanych przez obowiązujące obecnie i nowo wydawane Ustawy. Ziemstwa nie mogą się zgodzić na to, by do nich należało tylko asygnowanie i zbieranie pieniędzy, a do admi-

nistracyi wykonanie. Z dzisiejszego położenia wytwarzają się niezdrowe pojęcia. Obecnie, jak utrzymują Komitety, za najbardziej kompetentnych uznają się nie ludzie miejscowi, którzy dlatego właśnie są powołani, że są miejscowi, a więc jako tacy najlepiej świadomi potrzeb lokalnych, lecz przedstawiciele administracyi.

Niezależnie od powrotu do dawnych atrybucyi Komitety żądają przyznania Ziemstwu wielu praw pozytywnych. ¹⁾ Żądają mianowicie szerokiego udziału Ziemstwa w kooperacyi, mającej na celu zjednoczenie wszelkiego rodzaju usiłowań społecznych i ekonomicznych, i nie tylko na szerszych terytoryach, ale i w gminie. Artele bowiem uznane zostały za niedostateczne, gdyż zawiązują się zawsze dla celów ubocznych, a rozwiązując się z największą łatwością — są nietrwałe.

Słusznie powiadają Komitety:

„Wobec słabego rozwoju w społeczeństwie poczucia samopomocy Ziemstwa przedstawiają jedyny łącznik dla zwrócenia pojedynczych usiłowań ku wspólnym celom. Pod tym względem zadanie Ziemstwa w Rosyi jest donioślejszem, niż zadania spełniane przez instytucye samorządu w Europie Zachodniej, gdyż Ziemstwo zniewolone jest często robić to, co tam wykonywa społeczeństwo i stowarzyszenia. Wszelkie zabiegi rządu o podniesienie rolnictwa pozostaną bez skutku, dopóki pojedynczym osobom i grupom społecznym nie będzie umożliwiony swobodny rozwój samopomocy. W tych celach zamiast zmniejszać, wypada raczej powiększyć atrybucye Ziemstwa. Skoro prawo stawia Ziemstwu za główny obowiązek zabiegi o dobrobyt ludności i ożywienie rolnictwa, to naturalnem jest, że samopomoc, uznana za główny czynnik w podźwignięciu przemysłu rolnego, znajdzie najdoskonalszą podstawę w rozszerzeniu praw Ziemstwa.“

Zdaniem Komitetów wszystkie środki zmierzające do naprawy bytu rolników i postępu rolnictwa załatwione być mogą jedynie przez Ziemstwa, ale zakres jego kompetencyi wielu spraw nie obejmuje, trzeba rozszerzyć prawa Ziemstwa.

Rozszerzenie kompetencyi niezbędne jest dla zapobieżenia absenteizmowi jednostek najinteligentniejszych. Nie pozostaną one na miejscu, dopóki znaczenie samorządu nie zostanie uznane i dopóki nie zmienią się stosunki administracyi do Ziemstwa.

Komitety pragną, aby Ziemstwo miało prawo wydawania postanowień obowiązujących w sprawach: handlu zbożowego, drogo-

¹⁾ Jest to trzeci postulat; pierwszy stanowią wybory, drugi: stosunki z administracją.

wych, wodnych, leśnych, robotniczych, oraz walki z wyrwami, szkodnikami i t. p. Niektóre chcą przelać to prawo na Ziemstwa Powiatowe, jako bliżej stojące od potrzeb miejscowych.

Niektóre Komitety pragnęłyby, aby dla pracy produkcyjnej Ziemstwa miały prawo wzajemnego porozumiewania się, wymiany doświadczeń i korzystania z wspólności interesów. Na przykład Chersońskie Ziemstwo straciło na tępienie chrabąszcza zbożowego 300000 rb., ale, ponieważ sąsiednie gubernie nic w tym kierunku nie przedsięwzięły, wydatek poszedł na marne. Wiele jest takich przedsięwzięć, które dopiero wspólnymi siłami kilku gubernii przeprowadzone być mogą, np. sprowadzanie nasion i narzędzi. Naturalnie siła jest w Zjednoczeniach, które w niezawodnym zysku przynoszą oszczędność czasu, sił i środków.

Niektóre Komitety doradzają w tym celu Zjazdy ogólnoziemskie i wydawnictwa peryodyczne.

Inne znowu żądają wytworzenia *większych* jednostek Ziemskich terytoryalnych. Zapewne dla gubernij centralnych niema tej potrzeby, ale istnieje ona dla bardziej odległych kresów, mających warunki, a więc i potrzeby na szerszych przestrzeniach zbliżone albo jednorodne.

Wiele Ziemstw żąda udziału w pracach prawodawczych rządowych, ściągających się do zakresu Ziemstw. Zbliżenie do życia rzeczywistego dodaje siły i treści w poglądach. Proponują uczynienie temu zadość nie przez zaproszenie ziemców do Władz Centralnych, lecz przez powierzenie projektów rządowych do rozpoznania Ziemstwom, zwłaszcza Powiatowym. Żądają także rozszerzenia prawa do przedsięwzięcia starań u rządu o potrzeby i korzyści miejscowe.

Wobec ogólnego prawie żądania, aby sprawa wyżywienia ludności wróciła do Ziemstw, które, jako bliżej znające potrzeby, mogą lepiej uczynić im zadość, dowiadujemy się:

że sprawą tą zawiadują obecnie naczelnicy ziemscy, oraz ich zjazdy;

że sprawę wyżywienia inwentarza pozostawiono Ziemstwom, co wobec braku łąk prowadzi przy dwu zarządach (państwowym dla ludności i ziemskim dla inwentarza) do kollizyi o zboże i do nieporozumień;

że sprawa statystyki w Ziemstwach jest nadzwyczaj skrępowana;

że najpożądanym jest powierzenie sprawy wyżywienia samym włościanom pod zwierzchnictwem Ziemstw;

że w tej sprawie będzie pomocną mała jednostka ziemska, i

że ministerjum, nawet przejąwszy sprawy alimentacyjne od Ziemstwa, nie przestaje wydawać cyrkularzy i wskazywać, że Ziem-

stwo ma jeszcze w tych sprawach pewne obowiązki względem ludności w czasie zwykłych głodów.

Wszystko to jątrzy, wszystko to usposabiać musi Ziemstwa do żądań coraz bardziej stanowczych, coraz dalej idących.

Wiadomo, że Ziemstwa oddają pomimo wszystkiego poważne usługi. O ileż powiększyłaby się ich użyteczność, gdyby uwolnić je od przeszkód. To im dolega najbardziej.

Czwartym wreszcie doniosłym postulatem Komitetów jest zbliżenie Ziemstwa do ludności. Chodzi o zorganizowanie tyle upragnionej małej jednostki ziemskiej, o rozwinięcie pracy u podstaw, jak wyrażaliśmy się dawniej.—Ziemstwo, jak Anteusz, pragnie dotknąć ręką ziemi, aby stamtąd nabrać sił, wtajemniczyć się we wszystkie potrzeby, włożyć lud do samopomocy i wszędzie stanąć z pomocną ręką. Niema najmniejszej wątpliwości, że o ile Ziemstwa, włączając do swojej pracy samorząd gminny pozyskają fundament dla swego istnienia, o tyle, posiadając w swojej organizacji gminę, nabędą wpływu na całokształt życia gospodarczego i społecznego w najodleglejszych jego zakątkach.

JÓZEF JEZIORAŃSKI.

Od redakcyi „PRACY“

Prosimy czytelników o nadsyłanie nam wszelkich materiałów, informacji i notatek dotyczących spraw administracyjnych, ekonomicznych i społecznych. Na nadesłane nam pytania z zakresu spraw powyższych, postaramy się udzielać stosownych odpowiedzi lub informacji.

Książki nadesłane do redakcyi.

1. Notatka o systemie zarządu miejskiego w gubernjach Królestwa Polskiego (Zapiska o sistemie gorodskoho uprawlenja w gubernjach Carstwa Polskaho). Petersburg r. 1905.

Notatka ta zawiera nietylko krótki rys historyczny o zarządzie miejskim, lecz podaje zarys systemu obowiązującego, jego braków i rezultatów. Ustęp końcowy poświęcony uwagom o zasadach na jakich reforma zarządu miejskiego winna być oparta.

2. Związki rolników. *Adam Krzyżanowski*. Kraków r. 1905.

Jest to odbitka z „Roczników nauk rolniczych“ i zawiera następujące rozdziały główne: I *Związki zawodowe*. Działalność wychowawcza i informacyjna; obrona interesów zawodowych; działalność społeczna; związki zawodowe jako organa administracyi agrarnej; związki zawodowe przymusowe, II *Związki gospodarcze*. Spółki parcelacyjne i dzierżawne; kredytowe; stowarzyszenia spożywcze; ubezpieczenia; spółki wytwórcze i handlowe i wspólność gospodarcza.